

Dorđe Latinović

Budućnost evropske socijaldemokratije

Uvod

Socijaldemokrati širom svijeta stoje pred novim milenijumom. Da li su socijaldemokrati pripremljeni za promjene i izazove koje donosi novi vijek i novi milenijum? Poslijeratno “zlatno doba” evropske socijaldemokratije staroga kova je završeno. Krize socijaldemokratskog pokreta iz osamdesetih i devedesetih godina prošloga vijeka su iza nas. Poslije propasti komunizma u evropskim intelektualnim krugovima otvoreno se počelo govoriti o “kraju socijaldemokratije”. Međutim, socijaldemokrati su se vratili na evropsku političku scenu na velika vrata. Sada su na vlasti u mnogim evropskim zemljama spremni za novi početak. U međuvremenu socijaldemokrati su naučili mnoge lekcije iz dugogodišnje opozicije, napustili jalovi idealizam iz prethodnog perioda i postali pragmatičniji, ispravili ranije greške i formulisali nove programe u skladu sa vremenom. Da li je u pitanju samo privremena “politička taktika” sadašnje socijaldemokratije na vlasti u odnosu na socijaldemokratiju iz opozicije prethodnih godina, ili je po srijedi dugoročna promjena politike strateške prirode ostaje tek da se vidi? Sadašnje promjene unutar evropske socijaldemokratije pojedini analitičari političkih zbivanja smatraju manje - više “kozmetičkim”, dok drugi vjeruju da se radi o “političkoj revoluciji” dubljih i dalekosežnijih razmjera. Neki kritičari u tim promjenama vide pokušaj evropske socijaldemokratije da pronađe “izgubljeni identitet” nakon nestanka socijalističkih iluzija na Istoku i Zapadu, kao i praktično nastojanje socijaldemokratije da preotme dio političkog terena koji tradicionalno pripada desnici. Unutarstranački kritičari u tom približavanju političkom centru vide gubljenje socijaldemokratskog identiteta i nepotrebno eksperimentisanje sa liberalizmom. Zagovornici stare stranačke linije su ovakvu politiku već označili kao “liberalizam sa

---

---

popustom” ili “lijevi imidž, desna politika” i drugim sličnim etiketama koje nemaju osnova. Za sada sve ove promjene imaju većinsku podršku članova i pristalica socijaldemokratskih stranaka i što je najvažnije biračkog tijela tih zemalja. Jedno je sigurno: socijaldemokratija danas ima nove, svježije ideje i na toj činjenici bazira svoje političko vođstvo u Evropi.

Evropskom političkom scenom danas dominiraju tri glavna politička bloka: socijaldemokrati, konzervativci i liberali. Između ovih “političkih slonova” kreću se političke stranke i grupacije s lijeva i desna, pod različitim nazivima, uglavnom neznatnog uticaja, zavisno od specifičnosti konkretnih političkih prilika svake pojedine zemlje.

Rijetko se koji politički pokret može pohvaliti tako bogatom intelektualnom tradicijom kao socijaldemokratija. Socijaldemokratski pokret u svijetu djelo je mnogih pojedinaca i grupa kroz istoriju u borbi za njegove osnovne ideje.

Kao politička ideologija i doktrina, socijaldemokratija je dosljedno formulirana u posljednja dva vijeka, ali se kao jedinstven pokret formirala tek dvadesetih godina prošlog vijeka. I pored toga, savremena socijaldemokratija nije neki homogen ideološko-politički sistem, već široki pluralistički mozaik mišljenja i koncepcija koja ima zajedničke temelje ali i različite struje i političku praksu. Savremena socijaldemokratija nije neki dogmatski, fundamentalistički politički koncept. To je jedan demokratski, pluralistički i toletrantan pristup politici koji uključuje slobodu drugačijeg mišljenja. Posljednjih godina unutar najvažnijih krugova evropske socijaldemokratije traje živa, otvorena i demokratska diskusija o budućnosti socijaldemokratske politike. Riječ je o široko rasprostranjenoj debati unutar evropske socijaldemokratije i jednoj od najvažnijih političkih rasprava koje se trenutno vode u svijetu. U ovom tekstu predstavljene su različite ideje, koncepcije i pravci novih socijaldemokratskih politika u pojedinim evropskim zemljama. Svim tim pristupima zajednička je jedna stvar: zalaganje za bolje, pravednije i demokratskije društvo na putu ulaska u globalno doba.

Kratka istorija razvoja

Kada su priređivači jedne publikacije iz lasalijanskog krila njemačkog radničkog pokreta davne 1869. godine prvi put upotrijebili riječ socijaldemokratija svakako da nisu mogli ni pretpostaviti da će ova ideja vremenom steći milione pristalica širom svijeta i ostati aktuelna do naših dana. Tada je naime formirana prva radnička politička organizacija koja je usvojila naziv Socijaldemokratska radnička partija Njemačke, po čijem uzoru će se razviti brojne slične političke organizacije u drugim dijelovima svijeta.

Socijaldemokratske ideje su nastale u vrijeme zahuktale industrijalizacije u Evropi. Glavno političko i ekonomsko pitanje tada bilo je socijalno pitanje u eri napredujućeg kapitalizma. Socijaldemokratske ideje su nastale u Zapadnoj Evropi i predstavljale su veliku pokretačku snagu u protekla dva vijeka. Danas je socijaldemokratija jedna od najvećih socijalnih i političkih ideja našeg vremena. Mnoge ideje socijaldemokratije ugrađene su u same temelje moderne evropske demokratije i predstavljaju njen nerazdvojni dio. Duhovno izvorište socijaldemokratskog pokreta nije marksizam kako se često laički i pogrešno misli, već široko polje različitih učenja od socijal-utopizma, evropskog humanizma, hrišćanske etike, preko marksizma do klasične političke filozofije. Kao politički pokret socijaldemokratija nikad nije imala homogenu ideološku i teorijsku doktrinu. Zbog toga se u realnom političkom životu socijaldemokratske stranke veoma razlikuju. Krajem devetnaestog i početkom prošlog vijeka teorijski je uobličena osnovna ideološko – politička doktrina socijaldemokratije koja je vremenom pretrpjela značajno redefinisane što je praksa koja se zadržala i do današnjeg vremena. U većini evropskih zemalja socijaldemokratske i radničke stranke formiraju se krajem 19. i na početku 20. vijeka. Od tada pa do danas u svijetu je formirano na stotine političkih stranaka ove orijentacije. Socijaldemokratija je dobila ime zbog svojih nastojanja da formalno – pravni i politički sadržaj građanske demokratije proširi na društvenu i ekonomsku sferu društva naglašavajući posebno njen socijalni aspekt. Prije Prvog svjetskog rata većina političkih partija tzv. ljevice bile su po svom nazivu i ideološkom opredjeljenju socijaldemokratske, socijalističke ili radničke partije, poput britanskih laburista, što je njihov tradicionalni naziv za tipičnu socijaldemokratsku partiju. U početku su se nazivi socijalistički i socijaldemokratski upotrebljavali kao sinonimi i opšti naziv za socijalistički pokret u cjelini. Kasnije će ovo razlikovanje dobiti politički značaj koji se zadržao do danas. Krajem Prvog svjetskog rata dolazi do rascijepa u međunarodnom radničkom pokretu i pored socijaldemokratskih i socijalističkih partija na ljevici se formiraju nove radničke partije koje za sebe uzimaju naziv komunističke, odbacujući reformizam i metode postepene, evolutivne borbe svojih prethodnika. Komunističke partije se opredjeljuju za revolucionarni put preobražaja društva dok se socijaldemokrati odlučuju za postepen parlamentarni, reformistički put promjene tadašnjeg kapitalističkog društva. Tek tada se socijaldemokratija učvršćuje kao jedinstven politički pokret. Osnove socijaldemokratske političke doktrine formulisali su mnogi poznati mislioci i teoretičari među kojima su najvažniji: Eduard Bernštajn, Karl Kaucki, Rudolf Hilferding, Karl Renner, Oto Bauer i drugi. Od teoretičara mlađe generacije treba spomenuti: Petera Gloca, Entonija Gidensa itd. Na prostorima bivše Jugoslavije socijaldemokratija ima dugu i bogatu tradiciju još uvijek

---

---

nedovoljno kritički istraženu i objektivno naučno-istorijski procjenjenu. Prvi preteča socijaldemokratskih ideja među Srbima bio je Svetozar Marković (1846-1875) koji je pokrenuo i izdavao prvi socijalistički list na Balkanu "Radenik". Međutim, istorija bilježi da je prvi srpski socijalista u stvari bio Živojin Žujović čije socijalističke utopističke ideje nisu mogle naići na šire razumjevanje i podršku kod naroda u to vrijeme. Nešto kasnije socijalističke ideje na svoj "seljački način" propagirao je po Srbiji Adam Bogosavljević, narodni tribun i ideolog "seljačke države". Čak je i Nikola Pašić, po opštem mišljenju najveći srpski državnik i političar novijeg doba, na početku svoje političke karijere bio pod snažnim uticajem tadašnjih socijalističkih ideja i shvatanja. Značajan doprinos formiranju socijaldemokratskog pokreta u Srbiji dao je i Dimitrije Mita Cenić. Svi su se oni na različite načine zalagali za političke i ekonomsko – socijalne reforme tadašnjeg agrarnog i patrijarhalnog srbijanskog društva. Pod uticajem tih ideja 1903. godine osnovana je Srpska socijaldemokratska stranka. Na čelu stranke stajali su Dimitrije Tucović, Radovan Dragović, Dragiša Lapčević i Dušan Popović. Stranka je izlazila samostalno na sve opštinske i parlamentarne izbore i ušla u Narodnu skupštinu Srbije. Šest godina kasnije osnovana je i Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine kao i socijaldemokratske stranke ostalih južnoslovenskih i balkanskih zemalja. Najistaknutiji predstavnici socijaldemokratskog pokreta u BiH bili su Mićo Sokolović, braća Jakšići, Rajko Žemva, Franjo Raušer, Ivan Šalamunović, Savo Kapor i drugi. Bosanskohercegovački socijaldemokrati okupljali su se i oko lista "Glas slobode". Jedan od najvećih doprinosa razvoju ovog pokreta na bosansko – hercegovačkim prostorima dao je Vaso Pelagić (1833- 1899), učitelj u Brčkom, upravnik Bogoslovije u Banja Luci, narodni tribun, prosvjetitelj, arhimandrit, novinar i publicista. Ove stranke bile su aktivne do Prvog svjetskog rata kada su prestale sa radom. Njihov rad je obnovljen poslije rata kada su nastavile svoje djelovanje pod raznim nazivima. Prvo su se 1919. godine okupile različite socijalističke grupe iz svih krajeva nove zajedničke države i osnovale Socijalističku radničku partiju Jugoslavije (komunista) koja je prihvatila politiku i metode novoformiranih komunističkih partija u Evropi. Političke stranke i grupe koje nisu ušle u ovu jedinstvenu stranku formirali su sljedeće 1920. godine Socijaldemokratsku stranku Jugoslavije koja nije ostvarila značajniji politički uticaj. U toku 1920. godine unutar formalno jedinstvene SRPJ (komunista) došlo je do oštrog podjela između komunista i reformista oko pitanja partijske strategije i taktike. Glavni ideolog reformističkog krila u stranci bio je Živko Topalović. Kao što je poznato iz istorije ovaj politički sukob završio se pobjedom komunističkog krila u partiji i isključenjem iz organizacije reformističke grupe. Decembra 1920. godine ova reformistička grupa ujedinila se sa socijaldemokratima i osnovali Socijalističku partiju

---

Jugoslavije. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine učestvovala su 22 političke stranke, kada su socijaldemokrati od ukupno 419 poslaničkih mjesta osvojili deset mandata. Između dva rata socijaldemokrati nisu imali značajniji politički uticaj što će dovesti do duže stagnacije ovog pokreta. U toku i poslije Drugog svjetskog rata Komunistička partija Jugoslavije je uspostavila potpuni politički monopol na ljevici i političkom životu zemlje uopšte, zbog čega je djelovanje socijaldemokrata kao i drugih političkih stranaka bilo zabranjeno a vremenom i potpuno ugašeno. Međutim, uvjereni socijaldemokrati sa ovih prostora nisu se sa tim mirili pa su u inostranstvu 1957. godine osnovali Socijaldemokratsku zajednicu Jugoslovena van zemlje, sa sjedištem u Londonu koja je bila član Socijalističke internacionale i imala svoj organ "Budućnost". Socijaldemokratsko naslijeđe u Bosni i Hercegovini je nedovoljno istraženo i velikim dijelom zaboravljeno jer su česti historijski lomovi nasilno prekidali kontinuitet političkog djelovanja ovih političkih organizacija tako da se uvijek poslije takvih događaja moralo počinjati iz početka.

Kriza identiteta

Definitivni ideološki razlaz na ljevici dvadesetih godina opredijelio je buduću sudbinu ovih političkih partija u političkom životu zemalja tadašnje Evrope. Sa manjim ili većim izbornim uspjehom mnoge tadašnje socijaldemokratske partije ušle su u parlamente svojih zemalja u državama zapadne parlamentarne demokratije, dok su se komunističke partije opredijelile za revolucionarni put osvajanja vlasti, prvo u Rusiji a kasnije i u drugim uglavnom nerazvijenim zemaljama. Između dva svjetska rata socijaldemokratija postepeno učvršćuje svoje redove i dovršava proces vlastitog idejno – političkog profilisanja i razlikovanja u odnosu na druge političke grupacije kako na desnici tako i na ljevici. Najviše uspjeha tih godina imali su švedski socijaldemokrati koji su samostalno formirali vladu, što će dovesti do velikog napretka te zemlje u kasnijem vremenu. Drugi svjetski rat i novi odnos političkih snaga na svjetskoj sceni diktiran od strane pobjedničkih sila rezultirao je dolaskom na vlast komunističkih partija u jednom broju zemalja istočne Evrope pod neposrednom političkom hegemonijom Sovjetske Rusije. Istovremeno završetak Drugog svjetskog rata i tragično iskustvo dotadašnje vladavine ekstremnih, totalitarnih, desnih političkih režima u Evropi doveo je do promjene političkog raspoloženja birača u tim zemljama u korist partija lijeve orijentacije. Na toj osnovi doći će do značajnog napredovanja socijaldemokratskih partija u političkom životu poslijeratne Evrope i do porasta njihovog ukupnog ugleda i podrške kod najširih slojeva naroda. Socijaldemokratske partije u prvim poslijeratnim godinama izborile su

---

---

pobjede na izborima u Velikoj Britaniji, Švedskoj, Norveškoj i Danskoj a u mnogim drugim zemljama ušle su u koalicione vlade. Ove partije započinju i provode niz ekonomskih i socijalnih reformi u svojim zemljama koje dovode do snažnog razvoja tih zemalja i poboljšanja ukupnog ekonomskog i socijalnog položaja stanovništva. Politika “socijalne države” donijela je poboljšanje opštih uslova rada, skraćenje radnog vremena, najširu socijalnu i zdravstvenu zaštitu, bolji sistem penzionog osiguranja, progresivnu stambenu politiku, jeftinije obrazovanje itd. Tih godina evropska socijaldemokratija mijenja kurs i nastoji se prilagoditi novim političkim i ekonomskim realnostima u svijetu, kada zapadni kapitalizam doživljava ekonomski bum, a u međunarodnim odnosima vlada svojevrsna ravnoteža snaga dva politička sistema Istoka i Zapada. Šezdesetih godina prošloga vijeka dolazi do prve značajnije “revizije” teorijskih i programskih osnova političkog djelovanja partija evropske socijaldemokratije. Tih godina najveće socijaldemokratske partije zapadne Evrope izvršile su kritičko preispitivanje svojih idejno – teorijskih osnova i usvojile nove programske dokumente za praktično političko djelovanje u svojim zemljama. Poslije neuspjeha studentske i radničke pobune 68. godine mnoge partije ljevice na Zapadu prave zaokret odbacujući dogmatizam i kreću na svoj “dugi marš kroz institucije”. Tada su definitivno raskinute sve veze socijaldemokratije sa marksizmom uz jednostavno obrazloženje da je marksizam prevaziđen samim razvojem savremenog zapadnog društva. Okosnicu političke doktrine socijaldemokratskih partija iz tog vremena čini zalaganje za “demokratski socijalizam” i “državu blagostanja”. Napušten je raniji rezolutan stav za nacionalizacijom i prihvaćeno opredjeljenje za “mješovitom privredom “ u kojoj egzistiraju uporedo državna i privatna svojina. Za socijaldemokrate od tada više nije prioritetna isključivo “ državna svojina “ već prije svega “javna kontrola” ekonomije. Tih godina značajnu svjetsku reputaciju kao političari i državnici stekli su mnogi poznati socijaldemokratski lideri kao što su Vili Brant, Ulof Palme, Bruno Krajski, Fransoa Miteran, Helmut Šmit, Egon Bar, Andreas Papandreu i mnogi drugi. Sa njima se završilo važno razdoblje evropske socijaldemokratije koje je bilo ograničeno okvirima jednog bipolarnog svijeta, koji je odražavao hladnoratovski raspored političkih snaga u međunarodnim odnosima.

Transformacija u toku

Sedamdesetih godina globalne političke ideologije izgubile su svoju fascinantnu privlačnost i nagovijestile skori “kraj ideologija” koji su predvidjeli mnogi poznati teoretičari prethodne decenije. Uopšte uzevši moglo bi se reći da je cjelokupna politička istorija modernog doba sve do naših dana bila u znaku borbe i suparništva dvije velike ideologije liberalizma

---

---

i socijalne demokratije u svim njihovim verzijama. U tom nadmetanju sljedbenici svake od ovih strana preuzeli su ponešto od one druge što je dovelo do mirne koegzistencije i svojevrsnog približavanja ove dvije ideologije. To je otvorilo novo polje unutrašnjih promjena socijaldemokratske politike. Do druge radikalne promjene socijaldemokratskih politika u svijetu došlo je pod uticajem dva opšta, planetarna procesa: pada komunizma na istoku Evrope krajem osamdesetih godina koji je doveo do stvaranja novih mladih demokratija nasljednica nekadašnjih socijalističkih zemalja, i globalizacije kao tehnološkog, socijalnog, ekonomskog, kulturološkog i političkog procesa univerzalizacije svijeta pod vođstvom najjačih ekonomskih zemalja. Poslije pada Berlinskog zida i globalnog neuspjeha komunizma, u skoro svim zemljama bivšeg “realnog socijalizma” na vlast su došle nove političke snage, uglavnom obnovljena desnica ili ekstremne nacionalističke opcije. Većina liberalnih teoretičara je vjerovala da je to i definitivni kraj bilo kakvih socijaldemokratskih, socijalističkih i uopšte lijevih ideja na tom prostoru. Bilo je to vrijeme višegodišnje političke dominacije desnih političkih snaga u najrazvijenijim zemljama Zapadne Evrope oličenih u “tačerizmu” u Velikoj Britaniji, “reganizmu” u SAD i suverenoj vlasti Kolovih konzervativaca u Njemačkoj. To je dovelo do novih unutrašnjih preispitivanja u socijaldemokratskim partijama i traženja novih odgovora na nove realnosti. Većina ljudi u svijetu odavno je odbacila svaku viziju društva baziranu na rascijepu ljevičarskih i desničarskih dogmi. Svoj lični pogled na svijet ljudi danas formiraju usvajajući ideje različitih duhovno - kulturnih svjetonazora. Nova politička paradigma počiva na postmodernoj teorijskoj integraciji različitih savremenih naučnih, kulturnih i duhovnih pravaca. Pred tom činjenicom otvorila su se brojna pitanja... Šta je danas ljevica, a šta desnica u razvijenom svijetu? Je li kompjuter u političkom smislu lijevo ili desno? Istorijsko iskustvo nas uči da su ekstremne podjele na ljevicu i desnicu u pravilu uvijek završavale u totalitarizmu s jedne i druge strane. U globalnom društvu gubi se odsječna razlika između lijevog i desnog i stvaraju se novi mješoviti demokratski spojevi i desno – lijevi politički hibridi. Sam naziv stranke ili njeno deklarisanje kao stranke ljevice ne kazuje uvijek mnogo, naprotiv ponekad skriva pravu političku suštinu. Nekad su to samo propagandne formule namijenjene dnevno-politikoju upotrebi. Samo konkretna i precizna analiza kako programa tako i stvarnog praktičnog političkog djelovanja svake pojedinačne stranke u realnom političkom kontekstu svake zemlje može nam dati odgovor o čemu se tu radi. Zbog toga mnogi zapadni političari i političke stranke pokušavaju danas voditi politiku izvan klasične, tradicionalne podjele na ljevicu i desnicu. Uprkos tome ova podjela opstaje u političkom rječniku, jer je politika po prirodi polje suprotstavljanja koje nosi određene etikete raspoznavanja. Savremena ljevica u političkom pogledu

---

---

obuhvata širok spektar stranaka i pokreta: reformisane komuniste, socijaliste, socijaldemokrate, hrišćanske socijaliste, laburiste, anarhiste, ekologiste, feministkinje i razne mirovne i druge interesne grupe i pokrete. U ideološkom pogledu ona se kreće u širokom rasponu od klasične Marksove tradicije, preko evrokomunizma do nove ljevice koja raskida sa tom tradicijom. Zbog toga se samo uslovno može govoriti o evropskoj ljevici kao zajedničkom nazivniku za sve ove stranke. Istina, postoji određena tradicija, zajedničko iskustvo svih i ishodište u najšire shvaćenoj političkoj filozofiji, ali i velike i uočljive političke razlike u praksi. One su jasno prepoznatljive između naprimjer francuskih socijalista, njemačkih socijaldemokrata i britanskih laburista. Tokom vremena te razlike zaokružene su u određene programske modele koji su dobili i posebne nazive kao što su: "Skandinavski model", holandski model zvani "Polder" čija skraćena oznaka označava blagostanje i zaposlenost, "Treći put" Novih britanskih laburista i "Novi centar" njemačkih socijaldemokrata, posebno aktuelni zadnjih godina. Današnji socijaldemokrati "ne ruše" tzv. "truli kapitalizam" već razvijaju strategiju "brušenja" ili "omekšavanja" kapitalizma. Moderni socijaldemokrati teže da stvore ravnotežu između ekonomskog rasta i kolektivnih potreba društva. Između starih i novih socijaldemokrata uočljive su programske i političke razlike: Nove socijaldemokrate imaju antidoktrinarni duh koji im daje mogućnost da se ponašaju u skladu sa "novim pragmatizmom". Zagovara se minimalno miješanje države u ekonomiju uz odgovoran rast. Novi socijaldemokrati ne povećavaju automatski socijalna davanja kao ranije ako ona nisu praćena novim privrednim rastom i većom zaposlenošću. Novi socijaldemokrati vode računa o harmoničnijem globalnom razvoju društva zalažući se posebno za pitanje ekologije. Oni ne povećavaju poreze čak i kad se zalažu za pravedniju preraspodjelu društvenog bogatstva. Njihova izborna i socijalna baza nisu kao do sada isključivo "plavi okovratnici" tj. industrijski radnici već prije svega srednji slojevi i "svi oni koji rade i stvaraju dobrobit za sve". U skladu sa tim promijenjen je i odnos prema sindikatima kao ranijim "prirodnim saveznicima" koji su sada partneri u socijalnom dijalogu. Novi socijaldemokrati na pragu trećeg milenijuma nastoje definisati program "globalne etike" koji nije pitanje ni ljevice ni desnice na dosadašnji način već predstavlja određivanje prema zajedničkim temeljnim vrijednostima zapadne civilizacije i cijelog čovječanstva. Novi programi i politika socijaldemokratskih stranaka pored tradicionalnih sadrže i nove savremene vrijednosti za koje se zalaže moderna socijaldemokratija koje odgovaraju globalnom, informatičkom i tehnološkom dobu kao što su: poštovanje manjina, seksualne slobode, jednakost polova, nova ljudska prava i građanske slobode, zaštita čovjekove sredine, human pristup razvoju pojedinca i društva, globalizacija itd. Promjene na planu politike pratile su i druge inovacije i modernizacija ukupnog identiteta socijaldemokratskih i

---

---

ostalnih stranaka lijevog centra. Mnoge postojeće stranke usvojile su nova imena, a negdje su osnovane potpuno nove socijaldemokratske stranke. Dosadašnjoj isključivo crvenoj partijskoj boji sada su pridodate “evropske boje”, plava, žuta i zelena, kao jasna ekološka i integrativna opredijeljenost ovih stranaka. Zahtjev za stvaranjem novog imidža socijaldemokratskih stranaka doveo je do osavremenjavanja stranačkih simbola, “amerikanizacije” izbornih kampanja i promjene ponašanja prema sindikatima, društvenim pokretima i političkim konkurentima. U međusobnoj komunikaciji socijaldemokrati se danas oslovljavaju sa “prijatelji” umjesto nekadašnjeg staromodnog pozdrava “druže”. Stranački skupovi postali su šira okupljanja članova stranke i građana na festivalskoj osnovi uz rok koncerte na otvorenom, aukcije umjetnina, izložbe, književne večeri, klasičnu muziku, vatromete i druge slične sadržaje. Sve je to dalo novi poticaj interesu javnosti za socijaldemokratsku politiku i ideje.

Evropa socijaldemokratije

Poslije perioda vladavine desnih konzervativnih vlada krajem devedesetih godina prošlog vijeka u većini evropskih zemalja na vlasti su se učvrstile socijaldemokratske ili socijalističke partije. Od dvadeset pet zemalja članica Evropske unije u polovini njih partije lijeve umjerene orijentacije drže ili dijele vlast. Jedino u Grčkoj, Italiji, Portugalu, Danskoj, Irskoj i Austriji na vlasti su desne konzervativne vlade. Kada se zna da su samo prije tri godine socijaldemokrati bili na vlasti u trinaest zemalja unije onda je sasvim jasno da se politička karta Evrope znatno promjenila u korist ove političke opcije. Stranke umjerene ljevice ili lijevog centra kako sebe definišu vladaju danas najrazvijenijim evropskim državama same ili u koaliciji sa drugim bliskim političkim strankama najčeće hrišćanskim socijalistima, reformisanim komunistima i strankama zelenih gdje ove postoje u parlamentu. U Evropskom parlamentu u Strazburu značajan stranački uticaj imaju socijaldemokratske i srodne partije okupljene u zajedničkoj Partiji evropskih socijalista. Od ukupno 626 mjesta socijaldemokrati su druga parlamentarna frakcija po broju. Predsjednik PES- a je Robin Kuk, britanski laburista. Pored zemalja u kojima socijaldemokratske partije imaju tradicionalno veliku podršku birača kao što je Švedska, uspon evropskih socijaldemokrata započeo je pobjedom Tonija Blera u Velikoj Britaniji na čelu tamošnjih laburista a kasnije nastavljen izbornom pobjedom Gerharda Šredera u Njemačkoj i socijaliste Lionela Žospena u Francuskoj. Toni Bler je 1997. godine u premoćnoj izbornoj pobjedi prekinuo dotadašnju dugu vladavinu konzervativaca “gvozdene ledi” Margaret Tačer i postao najmlađi britanski premijer u dvadesetom vijeku. Na izborima 2001. laburisti su ponovili raniji izborni uspjeh i tako

---

---

prvi put u historiji Velike Britanije obezbijedili za svoju stranku dva uzastopna mandata na vlasti što je prije toga bilo “rezervisano” samo za konzervativce. Na posljednjim izborima u Njemačkoj SPD je sa sadašnjim kancelarom Gerhardom Šrederom rekordnim izbornim rezultatom, najvećim u njemačkoj historiji izborio pobjedu nad svojim konkurentom iz koalicije CDU i CSU Helmutom Kolom. Slično su učinili francuski socijalisti na posljednjim opštinskim izborima, a njihovim stopama krenule su socijaldemokratske partije i u drugim evropskim zemljama. Tako je Pariz nedavno dobio prvog gradonačelnika socijalistu poslije 130 godina vlasti desnog centra, odnosno od Pariske komune 1871. godine. Socijaldemokratija kao politički pokret odavno je prešla granice pojedinih država. Po tome svi socijaldemokrati su baštinici jedne velike ideje koja je zajedničko dobro različitih naroda, rasa i država. Njihova politička snaga danas se ogleda u postojanju Socijalističke internacionale, najstarijem i najjačem udruženju političkih partija u svijetu. Socijalistička internacionala okuplja socijaldemokratske, socijalističke i radničke partije u svijetu. Socijalistička internacionala je osnovana 1951. godine u Frankfurtu na kojoj je usvojena deklaracija pod nazivom Ciljevi i zadaci demokratskog socijalizma u kojoj su bila sadržana temeljna načela i programska zalaganja tadašnjih socijaldemokratskih stranaka u svijetu. Socijalistička internacionala danas u članstvu ima 134 političke partije i pet organizacija sa svih kontinenata. Socijalistička internacionala je međunarodna nevladina organizacija i ima konsultativni status pri OUN. Počasni predsjednik Socijalističke internacionale je stari francuski socijalista Pjer Moroa, a sadašnji predsjednik je Antonio Gutereš, portugalski socijalista i aktuelni premijer. Izvan Evrope jake socijaldemokratske stranke postoje još u Izraelu, Australiji, Novom Zelandu i Kanadi. Na političkoj sceni Evrope posljednjih godina stasala je jedna nova generacija sposobnih socijaldemokratskih političara među kojima su najpoznatiji: Toni Bler, Gerhard Šreder, Lionel Žospen, Goran Peršon, Kostas Simitis, Pol Rasmusen, Torbjorn Jagland, Vim Kok, Pavao Liponen, Masimo d Alema i mnogi drugi. Ovi “politički unuci” stare generacije socijaldemokrata s kraja šezdesetih i sedamdesetih godina na najbolji način simbolizuju i promovišu ideje socijaldemokratije u novim promjenjenim uslovima.

Socijaldemokratija u tranziciji

Socijaldemokrati vjeruju u neke zajedničke ideale i ciljeve i dijele određene opšte univerzalne vrijednosti kao što su: mir, ravnopravnost, socijalna pravda, sloboda, jednake mogućnosti za sve, solidarnost, tolerancija, razumijevanje, zajedništvo itd. Ove vrijednosti posmatrane u razvojnom procesu i različitom socijalnom i ekonomskom kontekstu dobijaju nova

---

---

značenja oko kojih se vodi stalni dijalog na lijevom centru. Kao rezultat toga su brojne nove inicijative i ideje koje predstavljaju socijaldemokratski odgovor na promijenjenju okolnosti u svijetu. To je pokušaj prilagođavanja globalnim tokovima svijeta koji se mijenja “brzinom svijetlosti”, u kome stari recepti ne vrijede mnogo. Toni Bler i Gerhard Šreder objavili su 1999. godine u Londonu dokument pod nazivom ”Put u naprijed za evropske socijaldemokrate” u kome su predstavljene nove programske ideje evropskih socijaldemokrata za novi vijek i milenijum. Slične ideje ranije je Toni Bler predstavio u autorskoj knjizi “Treći put: nova politika za novi vijek” koja je u suštini praktičan politički program britanskih laburista. Dok socijaldemokratske ideje na Zapadu prolaze kroz svojevrsnu transformaciju od političkog idealizma prema pragmatizmu na vlasti, dotle zagovornici ove ideje na Istoku poslije izivljavanja nacionalizma i eksperimentisanja sa desnim političkim pokretima ponovo otkrivaju snagu socijalnih pokreta u periodu nimalo bolne tranzicije. Tako je na posljednjim izborima u Poljskoj uvjerljivu pobjedu odnijela Socijaldemokratska stranka, a u Češkoj su se na vlast vratili socijaldemokrati na čelu sa Milošem Zemanom. Sa manjim ili većim izbornim uspjehom slična je situacija i sa drugim socijaldemokratskim partijama u zemljama bivšeg socijalizma poput Mađarske, Bugarske i Rumunije što je ohrabrujući znak za budućnost. Postsocijalistička tranzicija u svim zemljama koje su izašle iz socijalizma, bilo da su vlast u njima osvojile liberalno-demokratske, konzervativno-nacionalističke ili reformisane komunističke, socijalističke i socijaldemokratske snage, krenula je u pravcu kapitalizma sa manjom ili većom socijalnom odgovornošću, daleko od svakoga socijalizma.

Padom komunizma u svim ovim zemljama došlo je do uspostavljanja demokratije i obnove socijaldemokratskih partija na ovim prostorima. Kao rezultat toga i na prostoru ex Jugoslavije formirano je dvadesetak političkih partija koje se deklarišu kao socijaldemokratske sa neujednačenim političkim uticajem. Značajniju poziciju u tom pogledu imaju socijaldemokratske stranke u Sloveniji, Makedoniji i Hrvatskoj. Na predposljednjim izborima u Hrvatskoj Socijaldemokratska partija Hrvatske je u koaliciji sa drugim bliskim političkim strankama osvojila vlast i formirala vladu. U Srbiji i Crnoj Gori aktivno djeluje nekoliko manjih stranaka socijaldemokratske orijentacije, ako se izuzmu doskora vladajući socijalisti koji su svojom nacionalističkom politikom u proteklih deset godina kompromitovali svaku ideju demokratske ljevice. One se nalaze u vladajućoj koaliciji Demokratske opozicije Srbije, dosta fluidnog ideološkog i političkog sastava, zbog čega je teško procijeniti njihovu pojedinačnu izbornu i političku snagu. Prateći dosadašnje njihovo djelovanje one su svakako snaga koja obećava. U tom smislu moguće je u budućnosti očekivati nova politička prekomponovanja i

---

---

ukrupnjavanja postojećih političkih stranaka koja bi mogla dovesti do jačanja socijaldemokratske opcije u cjelini.

Socijalisti i socijaldemokrati Crne Gore dosta su se “potrošili” na vlasti posljednjih nekoliko godina, ali još uvijek mogu računati na podršku polovine biračkog tijela.

Na kraju, izgleda da je barem u tom pogledu situacija u Bosni i Hercegovini najjasnija. U Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini je u toku proces političkog, socijalnog i ideološkog profilisanja glavnih političkih stranaka u savremenom evropskom kontekstu. U Bosni i Hercegovini postoje dvije jake stranke socijaldemokratske orijentacije koje su se kroz nekoliko izbornih ciklusa učvrstile u izbornom tijelu. Socijaldemokratska partija BiH je značajan politički faktor u Federaciji BiH sa tendencijom daljnjeg jačanja na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, a Savez nezavisnih socijaldemokrata u Republici Srpskoj je najveća opoziciona stranka bez veće konkurencije na ljevici. U duhu najnovije “evropske paradigme”, prije nekoliko godina došlo je do udruživanja Socijalno – liberalne stranke RS i Stranke nezavisnih socijaldemokrata, a prošle godine je završeno ujedinjenje nezavisnih socijaldemokrata sa Demokratskom partijom socijalista, u Savez nezavisnih socijaldemokrata. Riječ je o značajnom političkom procesu koji će promijeniti političku konfiguraciju odnosa u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini. Pred ovim socijaldemokratskim strankama je još dug put unutrašnjeg ideološko – političkog profilisanja u pravcu moderne evropske socijaldemokratije, posebno sa stanovišta socijalne odgovornosti za ukupan proces socijalnih, političkih i ekonomskih reformi u periodu tranzicije i pridruživanja evroatlanskim integracijama. Sadašnje pozicije socijaldemokratskih stranaka otvaraju prostor za novi optimizam koji obećava bolju budućnost za socijaldemokratske ideje i politiku. Socijaldemokratske partije u BiH su danas jedna realna politička snaga i nada za budućnost koja stoji nasuprot ograničenosti i razarajućem djelovanju nacionalnih koncepata.

LITERATURA:

1. Bler Tony, Treći put: nova politika za novo stoljeće, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2000.
2. Bobio Norberto, Desnica i ljevica, Feral Tribune, Split, 1998.
3. Cuperus Rene i Kandel Johannes, European Social Democracy: transformation in Progres, Friedrich Ebert Stiftung, Amsterdam, 1998.
4. Dauderstadt Michael, Gerrits Andre, Markus Gyrgy, Social Democracy in East Central Europe, Troubled Transition, Friedrich Ebert Stiftung, Amsterdam, 1999.
5. Gidens Entoni, Treći put. Obnova socijaldemokracije, Politička kultura, Nakladno-istraživački zavod, Zagreb, 1999.
6. Karabegović Ibrahim, Radnički pokret BiH između revolucionarne i reformističke orijentacije 1909-1929, Svjetlost, Sarajevo, 1973.
7. Marković Brana, Zapadna Evropa i socijalizam: komunisti, socijalisti i socijaldemokrati, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1977.
8. Mehring Franz, Historija njemačke socijalne demokratije, Zagreb, 1955.
9. Milardović Anđelko, Socijaldemokratija, Pan-Liber, Zagreb, 1999.
10. Paterson E. William and Tomas H. Alastair (eds.), Socialdemocratic Parties in Western Europe, Croom Helm, London 1978.
11. Pribićević Branko, Socijalizam svjetski proces, Monos, Beograd, 1982.
12. "Socijaldemokrat", časopis, brojevi od 1-12, Sarajevo, 2000-2001.
13. Strugar Vlado, Jugoslovenske socijaldemokratske stranke 1914 - 1918, Zagreb 1963.
14. Subotić Dragan, Iskušenja socijaldemokratije, Beograd, 1994.
15. Visions for Europe, Yearbook of the Party of European Socialists 2002, Wien, 2002.